

Наше дослідження присвячене трьом революціям в Україні. Я Вас буду питати про Ваш досвід, про той період, і про Вашу замученість у всі ці події. Але спочатку я хотіла би таке вступне питання поставити: опишіть, будь-ласка, як Ваша родина опинилася в Києві (чи Ви самі приїхали), бо це важливо в контексті розвитку Вашої громадянської позиції

В мене батько українець, а мама росіянка. Я жив у Мурманській області, в школі вчився, і влітку я снував між Росією та Україною: мене возили в село до бабусі. І абсолютно «з чистого аркушу», як дитина, сприймав село. І сталося так, що коли я отримав паспорт, я пішов в паспортний стіл попросити написати, що я українець. В 16 років неусвідомлений вибір України вже відбувся. Це просто на ґрунті села відбулося: як там люди, як тут...

Тобто, це порівняння було?

Так, це був такий вибір дитини. Потім я закінчував школу, і я хотів стати вченим, у мене були гарні задатки в напрямку математики і фізики. І я вибрав найпрестижніший інститут – Московський фізико-математичний, який під Москвою знаходиться, в Долгопрудном, я туди поїхав поступати. Але були такі довідники вишів по всьому Радянському Союзу, я по цих довідниках дивився, і в мене був такий «план Б» - Київський політехнічний інститут. А в Московському інституті конкурс був 24 людини на місце. І я отримав прохідний бал, все написав правильно, і коли я проходив співбесіду чи консультацію (не пам'ятаю, як це називалося), було дуже спекотно, і мене спитали: «Ну от у вас прохідний бал... (ну, я так зрозумів, що їм все одно треба було відсіяти когось, бо було забагато абітурієнтів) ... а ви знаєте, який сьогодні день?» Я кажу: «Ну, спекотний день, липень». А він каже: «Шкода, що ви не знаєте... Сьогодні День взяття Бастилії». І от через це «взяття Бастилії» я не поступив в Москву... І що цікаво, я потім на площі Бастилії прожив років 2-3, і багато концертів грав саме на це свято

То зараз Ви вже знаєте, коли цей день?

Чи то 14-го, чи то 17-го липня, не пам'ятаю. Я так досі і не знаю. І я не попередив батьків (а вони мене привезли в Долгопрудний і поїхали в Мурманську область, в Кіровск), забрав документи і поїхав в КПІ. Я приїхав сюди в Київ, вибрав найпрестижніший факультет (просто подивився, де був найбільший конкурс), а там було 4 чи 5 людей на місце. Після 24-ох людей то для мене було як семечки. І я отримав одразу 5-ку з математики на першому іспиті, а зі всього факультету було тільки двоє тих, хто отримав 5. Всі так здивувалися. В гуртожитку якісь там двоєчники-четверокурсники жили, їх залишили на перездачу, то вони кажуть мені: «А-а, ти якийсь козирний? Давай виставляйся!» Вони пішли алкоголь купили, ми сильно напилися, я пішов на другий екзаме́н, і ледь його здав на 4-ку, бо я «лика не в'язав». Але за цією 9-тибальною системою, що тоді була, я вже більше екзаменів не здавав, і пройшов. Тобто, мене Київ прийняв дуже легко.

А як батьки відреагували?

Ну, батьки знали, що у мене є «план Б», але я їм не повідомив. Колись дитиною мене привезли в Київ, і він мене вразив. Мене вразили дві речі. Одні з моїх родичів жили на вулиці Туполева, і щоби

до них доїхати, треба було проїхати по Брест-Літовському проспекту (тепер це проспект Перемоги). А по ньому ходили трамваї і він був засаджений яблуками. І коли я приїхав з Мурманської області і побачив ці яблука... Вони були ще зелені, але я їх з'їв і вони для мене були такі смачні! А потім поїхали до тьоті, а вона жила на Відрадному. І там був такий бульвар Чубарева, на ньому люди пасли кіз і корів. А в мене були настільки теплі спогади з українського села... І тьотя в мене мала (і має до сих пір) приватний будинок, а там огірки-помідори... І тоді, мабуть, так запало, що я хочу переїхати в Київ. Насправді, я був щасливий, що поїхав в Київ. Я здав екзамени, а батьки мене вичислили, приїхали і знайшли по тому, що я пройшов (бо таких людей було мало, і про них всі знали).

Чи можете Ви описати коло спілкування, яке було у Вас в шкільний період? Ви кажете, що одна частина родини була з Полтавської області. Там у Вас було якесь родинне коло, так?

Там були дід з бабою та тітка

А в Мурманській області яким було коло людей, з якими батьки спілкувалися? Про що говорили? Чи говорили про ситуацію, яка була тоді?

Мій батько був з творчої технічної інтелігенції, і містечко було дуже маленьке – 40 тис. населення. В батька була дуже специфічна професія. Він закінчив Медичний інститут в Києві, він лікар-радіолог. В нього було 3 роботи: першу я не пам'ятаю, на другій він викладав у медичному технікумі, а ще у нього була лабораторія медична. І я так зрозумів з того, що він казав, що там були якісь атомні вибухи, якісь експерименти. Там були рудники, ідесь біля цих рудників при Радянському Союзі робили якісь випробування. І батько, як лікар, досліджував це все. Містечко маленьке, і вся верхівка цього міста спілкувалася між собою. І так цікаво склалося, що коли всі збиралися (у нас вдома, чи у когось в гостях), то співали українські пісні. Тобто, я так зрозумів, що вся ця еліта там була українська. І моє це спостереження повторилося, коли я поїхав в Уренгой. Там верхівка Газпрому, яка працює конкретно на цих свердловинах – українці, що цікаво.

А отой дотик до української культури – це були тільки українські пісні, чи ще якісь ідеї обговорювалися, історія...?

Більше нічого, тільки українські пісні. І на рівні кулінарії – вареники, борщі...

Книжки?

Книжки? Мене відвозили в село на Полтавщині, і в принципі, вся база ідей, які є в моїх піснях, вони з того періоду і є... Це дитячий вік – з 7 до 13 років. І по програмі треба було якісь книжки читати... Це Чернухинський район, і книжковий магазин був в Чернухах, батьківщині Григорія Сковороди. Деяких книжок там, як не дивно, російською мовою не було, і, наприклад, Чернишевського «Що робити?» я читав українською мовою, не вивчаючи в школі літературну мову. Тобто, деяку

літературу я там читав українською мовою. Зараз не купиш літературу українською, а тоді в Радянському Союзі це чомусь було.

А щодо книжок, які були вдома? Які книжки на Вас вплинули?

У моїх батьків була повна збірка творів Гоголя. Тоді можна було тільки за макулатуру отримати книжки, або по блату. Мій батько був елітою цього містечка, тому в нього деякі книжки були... І оця збірка Гоголя мене дійсно «порвала». Я дуже багато читав, коли дитиною був, був книголюбом. Зараз я не є таким. Я читав все, що мені потрапляло, і Гоголь мені дуже-дуже сподобався. Тобто, оце українське село, оця діаспора з українськими піснями, і оцей Гоголь – ці три фактори склалися.

Чи правильно я розумію, що до дисидентського середовища, до діаспори Ви не мали дотику?

Взагалі ніякого. Перший раз я виїхав за кордон, по-моєму, у 88-му році, ми виїхали в Польщу до Варшави. Спілка українців в Польщі, є така прекрасна людина – Володимир Наконечний. Він тоді був музичним промоутером, і до сих пір дуже активний, в діаспорі працює. І він привіз ВВ тоді на концерт новорічний, і нас поселили під Варшавою у пансіонат, а потім з'ясувалося, що в цей же час туди приїхали представники українських діаспор зі всього світу. І нас запросили на ці посиденьки, вечорниці. Вони спілкувалися, звітувалися, що у них там громада робить: дитячі гуртки, вишиванки, яйця пофарбували, борщі наварили... Це зараз я знаю, що це такий звичайний побут діаспори, а тоді я сиджу і для себе з'ясовую: «Ага, так ось вони – бандерівці! Ось вони які!» І вони виявилися зовсім не такими, якими їх малювали в журналі «Перець». В журналі вони були зі шликами і з кривавими ножами в зубах, а насправді це були такі звичайні, дуже приємні, навіть, «оксамитові» люди, дуже м'які. Ми (люди з Радянського Союзу та з сучасної України) порівняно з ними набагато більш харизматичні: дехто є агресивним, а дехто просто більш енергійний. А вони дуже м'які, зовсім не співпадають з кривавим образом бандерівців. От тоді перший дотик у мене був з діаспорою. А потім, в кінці 80-х років, нас в Києві почали запрошувати у кола київської україномовної інтелігенції: поети, письменники, літератори, художники...

Чи можете Ви сказати, що хтось на Вас вплинув з цього кола?

Ні, ми ж панки були, й циніки, насправді. Це ж панк-музика, і ми ставилися дуже скептично до всього

А чи можете Ви сказати, що колись прийшов час, коли Ви перестали так цинічно ставитися до всього?

Ну, цинічно я перестав ставитися, а скептично – продовжую. Я лишаюся панком, принаймні, до всього мати відстань і критичний погляд... А якщо говорити про моє усвідомлення мене як українця, навіть патріота, то це сталося у Франції. Коли я переїхав до Франції, я вивчив спочатку французьку мову, а після французької я вивчив українську. У Франції я почав розмовляти українською мовою, хоча я дуже-дуже рідко спілкувався там з українцями і з росіянами.

А чому?

Я був такою західно-спрямованою людиною, бо я виріс на західному рок-н-ролі, на західній музиці, і через музику я взагалі не сприймав Радянський Союз. Я був таким м'яким, оксамитовим антісовєтчіком. Для мене всі ці кобзони були, як сьогодні Кіркоров – це просто інший світ, який...

Тобто, вивчити мову – це був певний спосіб протиставити себе цій радянській масовій культурі?

У Франції? Ні-ні! Це тому, що я зрозумів, що таке країна, що таке культура, що таке цивілізація, що таке людина у цій цивілізації. Для того, щоби бути особистістю, треба знати своє походження, своє призначення: звідки ти походиш і куди ти ідеш. Для французів це дуже просто, в них це така базисна культура, а в нас цього не було, і майже немає до сих пір.

Ну, я думаю, є різні середовища...

Звісно, різні середовища, але якщо в середньому... Тобто, французька мова для французів – це апіорі такий базис, краєугольний камінь, без якого не може бути Франції...

От Ви сказали про зниження рівня цинізму – це було пов'язано з Францією і усвідомленням значення мови?

Це було пов'язано з трьома речами: я отримав картку французького резидента, я одружився, і з колективу пішло двоє людей – гітарист і барабанщик. Життя просто від мене вимагало дорослих кроків, я подорослішав і став приймати рішення і відповідальність на себе. Циніком бути дуже просто: от як блогери сидять і поливають всіх брудом. Тому що ти нічого не робиш, на тобі немає ніякої відповідальності, і ти можеш сидіти і дуже солодко всіх поливати кізяками, і все. А от коли тобі треба щось робити і брати відповідальність, і ти розумієш, що ти можеш помилятися. І коли ти починаєш робити помилки, то тобі треба собі дозволити іноді помилятися і вибачатися за помилки, бо ми не ідеальні, ми не роботи. А коли ти собі вибачаєш помилки, то ти їх вибачаєш й іншим людям... І от таким чином цинізм пройшов, а от дистанція все одно лишилася

90-й рік – в цей рік Ви були на гастролях у Франції та Швейцарії так? Чи пам'ятаєте, як Ви дізналися про події на Майдані?

Тоді в мене ще не відбулося цієї внутрішньої трансформації. І коли саме Путч відбувався, я знаходився в Пітері, у нас був концерт. Якраз відбувся концерт, і наступного дня я просинаюся на квартирі у знайомих, а по телевізору Лебедине Озеро. Ми його надивилися багато разів, коли помирали брежнєви й черненки, і ми зрозуміли, що щось сталося серйозне. Радіо і телебачення не працювало, і хтось сказав, що в Києві танки на Хрещатику. Чи вони там були, чи не були – я так до сих пір і не знаю, не довідувався. Ми кілька днів були в Пітері, і вже приїхали в Україну, як в незалежну країну, хоча ніяких кордонів, безумовно, ще не було. І тоді почалося все це: криза, купони, талони на цукор і на сметану.

Але це було пізніше. А в 90-му році Ви були там, і ці події для Вас в інформаційному полі не надто яскраві були, я так розумію? Чи Ви щось пам'ятаєте про цей період?

Я настільки був аполітичною людиною! У мене ставлення до Радянського Союзу було таке скептичне, але... Тим паче, що я ще й не був україномовним в той час. Я займався музикою, і дійсно був дуже зайнятим: це був самий пік, ми дуже багато гастролювали, за кордоном в рік було по 2-3 тури. Ми їхали, поверталися, готували документи і знову їхали.

Гаразд. Ви, по-моєму, у 97-му повернулися в Україну остаточно, так? У нас же були такі події, як акція «Україна без Кучми». Чи лишила вона якісь слід у вашій пам'яті?

Ні, ніяких слідів. Вже на той час я прекрасно розумів всі маніпуляції, і як Кучма прийшов до влади, цей весь цинізм... Тобто, Симоненко був іншим кандидатом... Потім, цікаво, що я спостерігав те саме у Франції: там така сама схема, були Ширак і Люпен, вони вийшли в другий тур. І коли спочатку у Лімонді (якоби незалежна преса) на розвороті спочатку реклама фашистських ідей іде, щоби Люпен пройшов у другий тур, а потім на другому турі в тому ж самому Лімонді страшенна критика Люпена. То я їм і кажу: «Ви не бачите, що вам «впихують» цього Ширика?» Вся країна голосувала за соціалістів, за Леруа всі голосували, і він не пройшов. Але вони казали: «Ні-ні, у нас все дуже демократично!»

Але це не означає, що Ви були аполітичним? Це означає, що Ви не довіряли системі власне?

Ну, я не був таким, що «давайте всі зберемося і будемо туди стріляти, туди бігти, цих бити, а цих любити». Я якось дистанціювався від цього

А в 2003 році як Ви себе почували в цьому сенсі, як громадянин?

В мене була просто особиста образа на стару владу. Може, тому я так активно «включився» в 2004 році, тому що дільці від старої влади (від діючої прокуратури, всякі депутати) організували структуру, щоби працювати з українським шоу-бізнесом. В мене завжди була ідея-фікс – українська музика, український рок, підтримка. І тут мені запропонували те, що я чекав. Ми написали статут, що будемо підтримувати, розвивати українську музику, і нібито кошти були. Але кошти були передвиборні, а потім з'ясувалося, що це Кучми гроші. І потім почали мені «закручувати хвоста» таким чином, щоби я за Кучму грав у передвиборчу кампанію. Люди, може, не пам'ятають, але всі виконавці, які були на «горизонті» українському, в першому ешелоні, вони всі за Кучму тоді грали. Ми єдині були, хто не грав. І я тоді ще легко обійшовся: це якраз той час, коли історії ці всі з Гонгадзе були. А в мене якраз тоді квартиру забирали, стращали міліцією, прокуратурою

А мета цього була – залучити вас до передвиборчої кампанії Кучми?

Ну, я зрозумів, що так. У мене єдина власність була – квартира, і в мене її арештували і намагалися забрати. А потім якимось чином підключилася громадськість, були суди, люди приходили під суди

мене підтримати, і як не дивно, я виграв суд. А в мене через суд хотіли забрати якимось чином права на всі пісні, на власність, а потім закрутити, щоби я працював як раб. Така була ідея божевільна. Це нічого не спрацювало, я виграв суд якимось дивом, і все. Я не пам'ятаю, які це роки: початок 2000-х, а може кінець 90-х. І от з цим «осадам» я вже у 2004-й рік увійшов.

Гаразд. Як Ви бачили ці події 2004-го року? Як Ви бачили людей, які протестують? Хто це був? Чому взагалі це сталося?

Я скажу щиро. Я же займаюся фестивалями, я знаю, як робляться масові заходи. І ти робиш масовий захід, коли ти відчуваєш настрої людей і даєш правильний імпульс для цих людей, і тоді відбувається прекрасна подія. І революція не відбувається без каталізатора, без першого імпульсу. І безумовно, був перший імпульс, були люди, які придумали це, і вони вгадали правильно настрої людей: люди підключилися.

А які були настрої тоді, на Вашу думку?

Точно такі, як зараз. Були такі люди, що не задоволені керівництвом, люди хотіли свободи, матеріального благополуччя і тому подібне... І тут ще є такий момент, що коли люди об'єднуються навколо прекрасної ідеї (а це, в принципі, є ідеї хіпі, чи ідеї парадізу, раю, вірію, які дуже сильні в українському суспільстві), коли ти знаходишся у цій спільноті, то у тебе відбувається катарсис, ти відкриваєшся, переживаєш соціальний оргазм, який триває досить довго. Ти знаходиш духовних побратимів, і просто відкриваєшся цим людям.

Багато говорили тоді про обличчя людей, правда ж?

Обличчя людей змінюються, люди змінюються, багато чого змінюється. А речі поза цією територією здаються тобі неможливими, і стає дуже багато іншого можливого

Ви сказали, що люди підключаються... А як Ви думаєте, як вони для себе формулювали, чому вони підключаються саме в такій формі?

Кожен по-різному підключається, мотиви різні. Безумовно, перший імпульс іде від харизматів: таких вічних, «професійних» революціонерів. Є такі люди у суспільстві, і якраз такі люди й проявляють себе у революції, яких в мирний час ми й не бачимо. І чому потім такі люди зникають після перемоги чи поразки революції? Тому що вони ефективні тільки в ситуації революції. А потім є люди, які теж потенційні революціонери... От я потенційний революціонер. Ми відкриваємось і йдемо (і таких багато). А є люди такі, що «все пошли, и я пошел». І є такі люди, які після революції користуються її результатами, намагаються в мутній водичці наловити риби. Ці люди підключаються до революції: іноді вони можуть бути зачинщиками революції, а іноді вже на останню підніжку заскакують, і якраз вони з цієї революції «на білому коні» й виїжджають.

Ви сказали про харизматів... Ви можете назвати конкретні імена, хто це був?

Ну, мені важко сказати про лідерів політичних: я сильно не вникав і не слідкував. Ну, всі ці – Безсмертний, хто ще там польові командири... Томенки, Луценки... Я не занадто туди занурювався, я все одно був в середовищі музичному. Я знаю, хто були наші побратими-музиканти. Хто підключився, хто не підключився, а хто дивився, як заскочити в останній вагон і тому подібне...

А що мотивувало музикантів, митців, які підтримали цей рух? Яка їх роль була?

По-перше, той гніт, який досі існує відносно української мови й української музики, культури. Тобто, цей «крантик», який до сих пір не пускає нас в ефіри. І нічого не помінялося: ми пройшли три революції, але тут майже нічого не змінилося. Окрім цієї шуміхи навколо квот, але поки що віз і нині там. І, по-друге, це все ж таки брати-рокери, а рокери – це потенційні революціонери. Рок-музика – це музика харизматів, це музика романтиків, які хочуть, щоби реальність була інакшою, не такою, як вона є. Це непокірні люди. Це утопісти, ідеалісти, хіпі... І тому вони підключилися. Зрозуміло, що естрада – це музика людей, задоволених життям, їх все влаштовує. Тому вони ніколи до революції не підключаються, тільки рідкий випадок може статися. Їх все задовольняє: Кучма – класно, брудні вулиці – класно, побиті дороги – теж нормально.

А як Ви гадаєте, яку роль олігархи відіграли в тих подіях?

Принципову: вони фінансували.

Тобто, вони організували «фестиваль»?

Ну, я не знаю, наскільки організували, на якій стадії, але вони фінансували. Треба бути наївним, щоби не розуміти, що сцена – вона коштує... Хоча, потім було таке, що давали сцену безкоштовно, і виступали безкоштовно, але сцена, звук, світло, транспорт, бензин, готелі і тому подібне...

А як Ви думаєте, цілі олігархів і протестуючих співпадали? І цілі митців?

Суспільство, олігархи і митці? Ну, є харизмати, є прості люди, є митці, а є олігархи. Харизмати теж є ідеалісти, а є просто провокатори суспільства, їм головне двіжуха.

А якщо ми говоримо про протестуючих як головну спільноту?

А головна спільнота, безумовно, мала цілцю побудову ідеального суспільства. У кожного своє бачення ідеального суспільства, і часто-густо це бувають протилежні бачення, але поки ми не будемо нічого нового, поки валимо старе. І тут ми всі одностайні, бо це старе нас не влаштовує.

Я правильно чую, що цілі побудувати не було, а була ціль завалити?

Так, так. У всіх революцій мета – завалити.

Тобто, Ви вважаєте, що ця ціль була притаманна і олігархам, і спільноті?

Олігархам - ні. Олігархи, раз вони заробили мільярди, то вони розумні люди. І може, навіть, не стільки розумні, скільки менш маніпульовані, вони навпаки маніпулятори. І в кожного олігарха, мабуть, своя мета була, але їм заважала стара влада заробити більше коштів і тому подібне. Я не думаю, що олігархи такі романтики, як прості люди. Серед них романтиків, мабуть, мало.

Чи це означає, що прості люди були здебільшого романтиками і були маніпульованими?

Ну, ми живемо в інформаційному суспільстві, і ми всі маніпульовані.

Гаразд. То чи були прості люди в той період маніпульованими?

А ми і зараз маніпульовані, ми завжди маніпульовані.

Добре. Чи можемо ми говорити тоді про цілі спільноти протестуючих? Ми говоримо про утопічне суспільство, але що це таке? Чи були якісь цілі, чи просто повеселитися?

По-перше, спрацювала така штука: в 2004 році розвішали по всій країні Януковича. Висіло це не дуже привабливе обличчя і потім між собою почали говорити люди, що от прийде Янукович – і всьо. І це був імпульс. Я думаю, що людьми, і мною в тому числі, рухав страх. Було реально страшно за майбутнє. Тобто, був Кучма, він нам не подобався. Був варіант Ющенко: от прийде Ющенко, і буде парадіз. А от прийде Янукович – і буде «всьо». І от між цими трьома «тополями» всі й блукали

Тобто, Ющенко був більш привабливим?

Ющенко був дуже привабливим на той час!

Гаразд. Ми підійшли до моменту здобутків і розчарувань тієї революції. Які Ваші розчарування?

Я ж пройшов передвиборчу кампанію Ющенко, я його підтримував в передвиборчій кампанії. І ця кампанія велася якраз в революцію. Люди, може, не пам'ятають, але ці всі сцени, ці всі потяги приїхали в Київ, їх поставили і вони лишилися. Тобто, це вже була сцена Майдану передвиборна. І передвиборна кампанія Ющенко – це була предтеча Майдану. І всі артисти, які їздили за Ющенко, автоматично стали співцями Майдану

І автоматично стали розчарованими..?

Я не розчарувався! Я розчарувався, але протверезів, скажімо так. Навіть, не протверезів... Тобто, цей стан ейфорії, який у мене був від Майдану, він нікуди не дівся, і я розумів природу цієї ейфорії: що це є реальність, це істинний стан, і цей стан в якомусь ідеальному суспільстві можна повторити... Але коли вже прийшло рішення Конституційного суду, що були сфальсифіковані вибори, і стало потрошку зрозуміло, що ми виграємо, дуже швидко почали змінюватися обличчя Майдану. І навіть тоді на Майдан Азаров вийшов красиво «на білому коні». Ну, політики мене не дуже турбували, але я побачив це серед артистів: як повідпихували тих артистів, які були на початку Майдану, і прийшли інші артисти. І я бачив паралель, як це відбувається навколо Ющенко, і я

спілкувався з тими людьми, які їздили з нами у передвиборчій кампанії Ющенка, - їх повідпихували. Я знаю бізнесменів, які підтримували Ющенка – їх теж повідпихували. І коли була інавгурація Ющенка у 2005 році, я вже просто від всього цього «вертепа» поїхав відпочивати у Швейцарію, щоби подалі кудись, бо я вже зрозумів, що це буде цирк і клоунада.

Але на момент, коли Ви ще не зрозуміли цього, яких змін у суспільстві Ви очікували?

Я музикант, мені в першу чергу треба аудіо-комфорт. От ми сидимо тут, в «Канопі», і тут грає українська музика, і я почуваюся комфортно. Я їжджу за кордон, і майже в будь-якій країні я себе почуваю, як людина. Як тільки я приїжджаю в Україну, заходжу в супермаркет чи якийсь ресторан, мені дуже некомфортно. Тому я боровся саме за аудіо комфорт, і тому це є одна з основних тональностей в моїй діяльності – українська музика. Це моя приватна штука, і я вважаю, що коли українська музика зайде у вуха людей, то у нас і дороги нормальні будуть, і все буде краще: ну, це моя власна утопія. Я розумію, що це утопія, але вона має право на життя.

А якщо говорити про здобутки революції 2004-го року, то бачите Ви їх?

Здобутки революції для мене... При Кучмі було 8% ефіру україномовного, а при Ющенку – 4%. От і всі здобутки. Для мене це показник. Все інше: пам'ятник Голодомору – класно, Мистецький Арсенал – дуже класно, Кам'яна Могила – класно, на цьому я більше не знаю, що ще зроблено. Ну, закладений фундамент демократії: Майдан-2 не міг би відбутися без Ющенка, безумовно. І це позитив.

А для суспільства відбулися якісь зміни? У свідомості людей?

Тільки на рівні свідомості. Тобто, одна перемога дає натхнення і впевненість, що ви можете щось зробити. І, в принципі, перемога 2004-го року – це була серйозна тріщина у тілі суспільного «совка» в Україні, якого не було до тих пір. Але тріщина була серйозна.

А чому Ви кажете, що революція 2013-2014 років не могла би відбутися без перемоги 2004-го року?

Тому що якби не було перемоги у революції 2004 року, то люди би так сміливо не вийшли би на Майдан. Всі все одно говорили про Майдан-2: говорили-говорили, і потім це сталося

От Ви висловили дві думки: про те, що спільнота на Майдані, хоча б частково, була маніпульована, і з іншого боку, це була перемога. То чия це була перемога: спільноти чи маніпуляторів?

Перемога футбольної команди. Тобто, є тренер, є правила гри, є гравці, є поле і є глядач, який допомагає. От я ще, до речі, повернуся до цієї теми – спортивний азарт, тому що тоді розділили Україну на дві частини (як і зараз вона розділена). Тоді такої термінології, як «ватник» не було, але ватники і прогресивні люди розділилися, але тоді це були «помаранчеві» і «блакитні». На два

табори розділили їх, і тут теж є спорт: свій, чужий... Я не знаю, чи це було придумано... Ну, частково придумано, а частково так і сталося...

А якщо говорити про олігархів... Оця система, яка при Кучмі склалася, і потім тривала..?

Ну, я так зрозумів, що були «кишенькові» олігархи, які підтримували «блакитний» табір, і були опальні олігархи. І не треба забувати російський вплив. Я думаю, що російські олігархи теж нормально допомогли

Чи події 2004-го року призвели до зміцнення олігархів?

Так, так. Тому що монополізація України Кучмою (часткова, вона не була 100-відсотковою) перестала існувати... Потім Янукович знову намагався побудувати власну монополію, і воно знову розвилось... І ми живемо зараз у феодальному суспільстві, тому що олігархи володіють не територіями, а галузями економіки. І, в принципі, і 2004-й, і 2013-й рік – це є війна олігархів, тобто, феодальна війна в Україні

Тобто, один клан замінив інший? Опальні олігархи прийшли на місце кишенькових?

Ну, там же іще багато таких розумних... Як то кажуть: класти яйця у різні кошики... Основні тотемні олігархи і там, і там приймали участь. Тобто, ти ставиш і на червоне, і на чорне, і в любому випадку ти виграєш.

А для громадянського суспільства чи був результат? Для громадянських зв'язків, для усвідомлення себе громадянами це мало наслідки?

Ну, для людей ця ініціація, екзорцизм... Коли люди входять у транс, а потім вони виходять і виліковуються чи відбувається просвітлення... Якщо людина не може досягти просвітлення медитацією, самовдосконаленням, просвітою і так далі, то це можна дуже швидко пройти через транс. Наприклад, можна чогось сягнути через біль, а можна чогось сягнути через насолоду – це вибір людини. І українці, в принципі, мають дуже сильну схильність до мазохізму: поплакати, потужити за важку долю, і тому подібне... Ну, так склалося історично. І тому українцям більше подобається через катарсис. Я за еволюцію, я не за революцію. З часом я зрозумів, що революцією можна сягнути чогось, мабуть, але не в нашому випадку. Бо кожного разу приходять до влади проходимці. А може, вони завжди приходять, це закон такий цивілізації

Тобто, революція не дає сталого результату позитивного?

Проходять проходимці. Тобто, система стає нестабільною, і є такі лідери, які стають ефективними у нестабільній системі: от вони приходять до влади. У будь-якому випадку система (або сама, або їй допомагають) стабілізується, і тоді ці лідери вже стають неефективними, і вони або зникають, або ховаються за кордоном.

Я так розумію, що Ви зараз говорите про обидві революції, про весь цей механізм. Але хотілося б, власне, перейти до подій 2013-2014 років... Ви пам'ятаєте свій стан на той момент?

Ну, я скажу: за півроку до Майдану 2013-го року у мене взагалі зникла робота. Тобто, економіка українська встала. І було вже відчуття підготовки чогось дуже негарного, недоброго

А хто сприймався як суб'єкт цієї підготовки?

Я не знаю. Просто економіка встала. Я же тримаю руку на пульсі економіки України, я знаю, де є кошти. Я знаю, де є спонсори і мене запрошують, є якісь події... Я знаю, які галузі ефективні в Україні в який час. А в 2013-му році все встало, і я так зрозумів, що були люди, які це знали, вони виводили кошти з України, скоріше за все. І щоб не сумувати, ми поїхали в тур, щоби скомпенсувати всю цю депресію, яка нагнічувалася. Тур ми назвали «Чудовий світ» по імені нашого альбому. Це було в повному антагонізмі з тим, що потім сталося з Україною, в повному. Просто, у нас любов, а там майдани... І от ми їхали Україною, з західної на схід, і майдани котилися з Західної України на Схід. У Львові Майдан як раз стояв, я потрапив, але не встиг. В Чернівцях відбувся Майдан, і це було відчуття тривоги і небезпеки, шаленої небезпеки. Я вийшов на майдан, підтримав людей, ми поспівали, а потім я кажу: «Обережно, люди, небезпечно. Дуже-дуже небезпечно!» Люди послушали мене, я пішов з майдану, і відразу, як я пішов, якась частина людей (я не знаю, чи це було спровоковано, чи організовано) пішла на захоплення ОДА. Причому в Західній Україні ці адміністрації завжди проукраїнські були. Чи взяли там, чи не взяли ОДА – я не пам'ятаю, але увірвалися туди. У Івано-Франківську відбулася та ж сама річ. Тобто, я попередив, що дуже небезпечно, давайте якось триматися... Пішли брати ОДА... І в Київ ми приїхали – там вже Майдан починав бути у активній формі. Мої побратими-музиканти кажуть: «Ідемо на Майдан співати». І я вийшов на Майдан, і відчув просто шалену небезпеку. І там кричали «Банду геть!», а я трішечки цікавлюся цими різними заклинаннями, і тому подібне... І я зрозумів, що оце «банду геть»... А там, зверху, адміністрація, вона читає дуже просто. Вони не розшифровують, що ми маємо на увазі «банда». Ну, я так розшифрував ситуацію... Ну, я розповідаю природу моїх почуттів

То хто у цьому випадку, у Вашому сприйнятті був «банда»?

Ну, для природи це – Майдан. І Майдан почали розстрілювати... Тобто, «мантра» звучала «банду геть», і майдан почали розстрілювати. От хто слідкує за ритуалами (а концерти – це, в принципі, ритуали), то це можна пояснювати... Ну, хтось говорить про спецнази: хтось про американські, а хтось говорить про російський, про грузинський спецназ... Але я такий зв'язок прочитав: що будуть реально смерті... Тому що майдан 2004-го року скандував: «Ющенко, Ющенко!», а другий майдан скандував «банду геть»

Зрозуміло. А якщо Ви говорите, що за півроку зникла робота, і відчуття небезпеки було... Чи можете Ви описати динаміку? Динаміку свого ставлення, розуміння подій?

Реально страшно було.

Весь час було однаково страшно?

Однаково страшно, шалено страшно! Я зараз скажу, чого було конкретно страшно... Страшно, що виключать електрику і почнеться мародерство... Оце було страшно... Кожен вже думав, що треба шукати зброю, засідати дома і оборонятися. І, в принципі, зараз я так оцінюю, що це запросто могло статися. Так, як в Донецьку, могло статися мародерство. Навіть в таких благополучних країнах, як Америка, у Новому Орлеані сталися страшні речі... Тому був страх, що не буде бензину, не буде електрики, і стануться такі речі. Потім почалася війна, і я чесно признаюся, що стало легше, насправді. Тому що війна – це вже зрозуміло. Зрозуміло, де ворог, а де не ворог, вже набагато менше маніпуляцій. Це вже очевидна історія, що треба захищати свою батьківщину, це вже простіша ситуація. Коли війна тільки почалася, то було страшно, що будуть бомбардувати Київ... Що російські літаки прилетять і будуть бомбардувати Київ. На сьогоднішній день ця можливість залишається, але вона набагато менша, а тоді це було дуже можливо... Чи принаймні, що підуть танками через Київ до Рівненщини, чи до Львівщини

Ви кажете: «почалася війна»... Для Вас особисто це яка точка, яка дата?

Ну, мені важко згадати. Це коли відкриті бої почалися у Луганській і Донецькій областях. Це, по-моєму, червень... Тому що там були захоплення ОДА і все таке, що називається «гібридна війна». А бойові дії почалися, коли спочатку зупиняли війська наші українські місцеві ватники, і вони, як телята, стояли там на дорозі, і не знали, що робити. А коли вже пішли добровольці воювати, коли врешті-решт організувалися ці добровольчі батальйони (я не пам'ятаю, коли це було), але тоді ми зрозуміли, що все: добровольчі батальйони почали воювати, а ми почали їм помагати. Серед них були і мої знайомі якісь, і друзі... І, безумовно, як в чоловіка, виникала в мене думка: «іти чи не іти на фронт». Я думаю, що в кожного українця це питання виникло якимось чином. Я для себе вирішив не йти на фронт. Перший аргумент – це родина, а другий аргумент – це все ж таки моя справа музична. Безумовно, внутрішнє були думки, що це я слабак, що я перелякався, що я мушу йти, брати зброю, стріляти... Але я знайшов в собі силу мудрості вирішити, що я не людина, яка народжена стріляти. Але коли виникла можливість волонтерства: просто грішми допомогти, речами... А потім почали виступати, грати. І коли мені вдалося організувати виступ в Дебальцево, це для мене було дуже важливо, насправді. І мене дуже попустило взагалі. Цей виступ в Дебальцево, та коли я ще й під обстріл мінометний потрапив – це моє таке було хрещення бойове... І коли я вийшов з Дебальцева, і майже одразу після цього котел оцей відбувся... Ну, яка-ніяка, але допомога відбувалася військовим нашим, і я бачив, що мої колеги відчували те саме. Тобто, якщо ми думаємо однаково, цей момент єднання, такий як на Майдані, теж відбувся на базі цього творчого музичного волонтерства.

Такий, як на Майдані... Це Ви реферуєте до 2004-го, чи до 2013-го року?

Ну, й 2013-го також.

З того, що Ви сказали, я зрозуміла, що у Вашому сприйнятті Майдан пов'язаний із війною, одне тягне інше. Я правильно розумію?

В моєму сприйнятті – так.

Чому так?

Якби не було Майдану 2013 року, то Путін війну би не вів в такому вигляді, як зараз. Це була певна провокація... Може би він її почав, але, я думаю, що він розраховував, що Янукович здасть території якимось м'яким чином. Він сподівався... Моя думка, що цього би не відбулося, що якби Янукович залишився при владі (це мій такий прогноз паралельної реальності), якби Майдан якимось чином вгамувався, то Путін воював би з Януковичем. І це була б інша конфігурація, але от те, що Крим вони будуть забирати, я зрозумів десь років 7 тому. До того я підозрював, що його будуть забирати, а років 7 тому я чітко це зрозумів.

Ви сказали в одному з інтерв'ю, що з 2004 року для Вас Крим закритий, так? Це був один з індикаторів, що Ви там не можете проводити гастролі?

Так, це вже готувалася вся ця історія, Крим і Схід України був вже закритий

А що ще вплинуло на це відчуття, що Крим будуть забирати?

Така передача була в Москві, називалася «Музичний ринг», і в нас з Маршалом був такий «двобій»: ми грали пісні, і там журі таке почесне було, і, в принципі, дуже позитивна була передача, крім того, що все зробили, щоби ми програли. Ну, це було очевидно, я знав, що ми програємо, бо вони взяли одіозного Маршала, який пропутінський, про кремлівський, і вже тоді була ідея «давайте опустимо цих українців» і тому подібне. Але, я думаю, що мені вдалося пустити все в таке русло, щоби була «дружба-friendship», щоби все було красиво. Єдине, що вклав тоді Боярський в шляпі: «А коли ви віддасте наш Крим?» І я зрозумів, що це сценарно прописана фразочка. І я потім ще про Боярського почитав, у нього були такі «закидони», тобто, зрозуміло, що «голоси» оцієї пропаганди, типу Задорнова і Жириновського, мусили озвучувати такі речі.

Добре, якщо повернутися до протестів, то як Ви бачите людей, які прийшли протестувати? Хто став на бік влади? Хто став на бік Майдану?

Ну, в Києві на бік Майдану не став ніхто, навіть серед артистів. Антимайдан був дуже-дуже в'ялий, і він був повністю і бездарно організований. І взагалі, цікаво, що коли було протистояння «блакитних» і «помаранчевих», весь креатив й ініціатива були від помаранчевих, а потім ці брали, мавпували, використовували, і за рахунок бабла це перечавлювали, а тут навіть і це не вдалося. Антимайдан був такий дуже карликовий і карикатурний

А збоку Майдану які люди протестували, на Вашу думку?

База – це інтелігенція і середній клас. Інтелігенція – це харизмати-лідери, а середній клас – основна маса. А Антимайдан – це конкретно асоціальні типи: алконавти й таке інше. Я бачив, як їх водили туди-сюди колонами, іноді з хоругвами вони ходили. Таких іноді «орками» називають через їхні обличчя, це такі маргінали

А чому сталося об'єднання цього середнього класу? Навколо яких ідей? Чи були в них якісь цілі, чи була позитивна програма? Чи тільки «Банду – геть!»?

Тільки «банду – геть», і це проблема майданів і їх лідерів, тому що дуже класно казати, що всі геть, а потім пропонувати якісь такі дуже популістські штуки. Пропонувала щось там на першому, і потім на другому Майдані, тільки Юля, по-моєму.

А чи була якась об'єднавча ідея у всіх цих людей, які вийшли?

Ну, є така пісня революційна радянська «Вихри враждебные веют над нами», и там слова: «Мы старый мир разрушим, а затем...», і от ці три крапки – це і є ідея революції.

Це стосується, власне, і Майдану 2013-го року?

Так, так.

Тобто, Ви кажете, що Ви не бачите ніяких цілей, які об'єднували спільноту Майдану цього разу? Цінностей, мотивацій?

Ну, мотивації емоційні. Коли немає інтелектуальної мотивації, скоріше за все, результат буде непрогнозований

Чи можна сказати, що Майдан був добре організований? Чи мав місце момент маніпуляцій, як Ви вважаєте?

Так, він був добре організований, тому що українці мають сильну властивість до самоорганізації. От ми неспроможні, чомусь, обрати лідерів і працювати з лідерами, але ми маємо чудову здатність до самоорганізації. Майдан був, як мурашник, і перший і другий майдани були прекрасно організовані, прекрасно. І з'являлися люди, які були на своєму місці, все організовували, і все це працювало.

А що Ви пам'ятаєте з форм співпраці, з форм організації на Майдані?

Охорона, вхід, харчування, опалення, будівництво, якісь такі внутрішні лідери, намети. Приходиш допомагати, й одразу тебе приймають, знаходять тобі місце, і ти одразу бачиш, що ти вносиш свій вклад. Така матриця, яка сама себе організовує зсередини.

Гаразд. Чи можна сказати, що цей Майдан був менш романтичний, менш керований, ніж у 2004-му році?

Ну, велика маса людей, в будь-якому випадку, завжди і маніпульована, і самостійна. Просто, агресії було більше, а потім, коли пішли смерті, пішов просто «треш». Перший Майдан був просто романтичним, це взагалі була така «казка-фентезі», а це був реально такий «треш-бойовик» з жахами. І потім як Хрещатик виглядав, і Грушевського – все спалене, почорніле. Нагадувало фільм-катастрофу постапокаліптичний...

Гаразд. А якщо говорити про митців на цьому і на тому майданах?

Митці радикалізувалися. Тобто, вже звучали більш радикальні речі, але я це для себе все одно розумію як дорослішання нації. Люди стали дорослішими, і ситуація набагато страшніша, але, може, від того, що не було що втрачати, люди поводитися вже менш наївно. Якщо Майдан 2004-го року можна назвати Майданом наїву, то у 2013-му році цього наїву вже не було.

Не було, чого втрачати?

Це просто страшно, реально жахлива річ.

Ви вважаєте, що цього наїву не було і в первинний період, до розгону студентів?

Ні, на початку... Китайці кажуть, що двічі в одну воду не ступиш... Люди йшли з тими ж відчуттями: ми зараз всі піднімемо прапори, і ці негідники побіжать від нас. І коли почали розстрілювати... Але, насправді, розстріляли Майдан, але досі ніхто не зрозумів, чому Янукович втік. Чого він злякався? Ми ж так і не знаємо. Я, чесно кажучи, в день розстрілу (я не пам'ятаю, це було чи 23 чи 24 лютого) я був на Громадському телебаченні, а воно знаходиться на площі Слави. Я був в прямому ефірі, і кожні 15 хвилин йшла інформація у прямий ефір, що вбили одного, вбили другого, третього... Це був дуже страшний день. В цей день казали, що наступного дня буде оголошено надзвичайний стан, зникне електрика і зникне паливо на заправках. Я перед цим закрив двері свого будинку, мене родина відпустила на цей ефір, я заправив повний бак в машині, по-моєму, ще й каністру заправив. А на наступний день вже заправитися було неможливо, бо були черги величезні на заправках... Я приїхав на цей ефір, і розстрілювали Майдан, а «орки» колонами відходили від Майдану, от що цікаво... Хоча, мої знайомі говорили, що їх вже причавили майже до сцени, але потім чомусь, в якійсь момент, «орки» відійшли. Це теж якесь диво... Безумовно, цьому є якесь пояснення, якого ми можемо ніколи й не знати. Але на Майдані були шамани, які шаманили, я їх бачив. Я бачив шаманів, бачив кришнаїтів, буддистів: вони стояли і на «Беркут» ворожили.

А священики?

Ну, священики, вони не так сильно. Тому що священики були і по тій стороні – Московський патріархат, і по майданівській

А як Ви, взагалі, розцінюєте роль священиків, й представників інших релігійних практик на Майдані?

Українські церкви: греко-католики, Київський патріархат – вони були на Майдані в перших лініях, їхня роль була дуже-дуже важлива.

Якби їх не було..?

Було б теж саме, але батюшки поводити себе дуже харизматично. Тобто, це дає розуміння, що серед них дійсно є люди, які готові віддати своє життя заради людей, і вони служать заради людей. Я знаю деяких священиків – це дуже сильні, самовіддані люди

А ЗМІ як себе поводити під час Майдану? Яка роль ЗМІ була?

Роль? Як і під час першого Майдану: або ігнорували, викривлювали інформацію, тому що ЗМІ (окрім 5-го Каналу і Громадського телебачення, безумовно), телебачення проводило антиукраїнську політику, як деякі канали й досі проводять... Але була дуже серйозна роль, виникло Громадське телебачення, і ще якийсь стрім був... ну, телебачення, наші друзі...

Еспресо-TV?

Да, Еспресо-TV! Це № 1. Можна сказати, що якби не було Еспресо-TV і Громадського телебачення, то, може, й Майдану не було б. І, в принципі, Майдан-2 – це ще й майдан Інтернет. Інтернет був дуже важливий. І те, що вони не змогли придушити Інтернет – не знали, як, не вміли...

Гаразд. А роль закордонних політиків, закордонних урядів? Європейський Союз, США, Канада?

Спочатку вони були дуже стурбовані, і це нас дійсно надихало, а коли цей градус стурбованості постійно підвищувався: вони дуже стурбовані, вони крайнє стурбовані, вони безкінечно стурбовані, то це просто стало смішно...

А як Ви думаєте, вони впливали на ситуацію якимось чином?

Не знаю. Я можу щось там фантазувати, але не знаю. Я чув, що хтось там дзвонив Януковичу, намагався щось йому говорити, але...

Гаразд. Якщо підсумувати той період, то які, все ж таки здобутки і розчарування Майдану 2013-2014 рр.?

Здобутки – це війна. Це здобуток Майдану.

Це таке суперечливе твердження...

Ну, по факту.

Тобто, Ви вважаєте, що Майдан – це безпосередня причина?

Так.

А ще?

Все.

Для суспільства? Для стану свідомості? Ми ж говорили про тріщину в радянському світогляді, яку приніс Майдан 2004-го року... А подальші зрушення якісь відбулися у свідомості людей?

Зрушення відбудуться, коли ми переможемо в цій війні. А поки що є війна...

А в якому стані зараз суспільство?

Суспільство в розпачі. Тобто, в розпачі і у втомленості від війни. Недовіра до політиків продовжується, і тому подібне... Поки не з'явиться харизматичний ефективний політик в Україні, ми будемо в такому стані.

Ну, це я спробувала поставити запитання у позитивний спосіб – про здобутки, а є ще негативний – про розчарування...

Це не негативний, тому що війна – це продовження Майдану. Це не закінчилося, це продовжується, треба закінчити війну...

Тобто, ще не можна підбивати підсумки, виходить?

Ну які підсумки? Іде війна... Скажімо, якщо називати війну другим актом Майдану, то те, що ми створили армію – боездатну, дуже сильну, якій якщо зараз не заважати, вона таких копняків росіянам надає... Це я можу авторитетно сказати, тому що я бачив і знаю, як вони воюють. Ми в Авдіївці були, і тільки ми виїхали з Авдіївки, і так сталося, що одна з машин, які нас вели, зламалася, й військові там лишилися. Й вони потрапили під обстріл. І коли тільки почався обстріл з донецької території, то наші їм так «наваляли», що просто пів Донецька горіло... Оце є здобуток, бо армія – це здобуток війни, не Майдану. Але коли ця армія переможе, коли якимось магічним чином прийдуть ці військові і зроблять ці зміни, про які ми вже третє десятиліття мріємо, то тоді це буде реальний результат.

А чи Ви бачите якісь втрати для суспільства? Розчарування?

Ну, ми стали найбіднішою країною Європи. Це факт очевидний. Якщо при всіх їхніх плачах, які я чув, коли їздив по Європі, Україна далеко не найбідніша країна була. Дивлячись, як люди пачками собі купували джипи, ходили по ресторанах і на концерти, ми були багатіші за Білорусь, ми були багатіші за Литву, за Польщу, за Болгарію, за Румунію, Хорватію навіть... Не кажучи вже про Албанію... А зараз ми бідніші за всіх, реально бідніші.

Це відбувається розвалення Радянського Союзу, та й все. «Совок» вивітряється з наших мізків: у когось через біль, у когось через розуміння якесь...

Чи ми можемо сказати, що у XX столітті були події, які вплинули на те, в якій формі відбувався перебіг протестів?

На сьогоднішній день сучасне суспільство не функціонує в режимі тоталітарному, феодальному, імперському й так далі. Воно не працює так: за рахунок Інтернету, за рахунок технологій, нової свідомості, яка все одно розповсюджується по всій планеті. І ці суспільства валяться... Може, в якихось країнах воно безкровно, м'яко відбувається, а у нас воно у такій жорсткій формі відбувається. І ми переходимо у новий світогляд, буде все інакше працювати. Скажімо, є країни з суспільствами, відкритими до всього світу, а ця архаїка – Росія, Білорусь, чи Україна була, - це закриті суспільства, і воно вже не працює... Це парадоксально: дивитися американські фільми, пити кока-колу і будувати при цьому якийсь такий дуже архаїчний світ. Для багатьох людей, для середнього класу це абсурд. І може, підсвідомо, ці люди розуміють, що це велика брехня, і вони виходять на Майдан, виходять на революцію. Тому не тільки в Україні, не тільки в ареалі Росії це відбувається – це відбувається по всьому світу. Це тріщини дає старий світогляд.

Тобто, це все частинки одного процесу «вивітрювання совка», так?

Абсолютно точно!

Чи можна тоді сказати, що мотивація людей, які це роблять, і живить ці процеси? Тобто, «ми будемо це робити, поки совок весь не вивітриться»?

Ну, суспільство знаходиться в нестабільній формі, потім відбуваються якісь рухи, і воно переходить в іншу стабільну форму.

Я розумію. Але участь у попередніх процесах мотивує людей брати участь у наступних протестах?

Перемога мотивує. Якщо білорусам важко вийти на якусь революцію, тому що всі їхні протести були жорстоко зачавлені, як і в Росії. В Росії, я думаю, революція в такому вигляді, як у нас, неможлива. У них може бути тільки неконтрольований бунт. Про це всі пишуть, і я думаю, так воно і станеться. Росія славиться бунтами. Хоча там була якась Груднева революція інтелігентна, але Жовтнева революція – це, я так розумію, був просто бунт, який був хитро скерований проходимцями-більшовиками в своє русло

Гаразд. Чи ви бачите якийсь зв'язок між «совковим» світоглядом і корумпованістю суспільства?

Ну, я зі своєї «дзвіниці» дивлюся... Вона дуже важлива. Корупція – це не є першопричина, це вже результат. Результат неякісного менеджменту в українському суспільстві. Для мене проблема – це якість менеджменту.

То Ви бачите зв'язок між «совком» і корупцією?

Нууу... Може бути, а може і не бути... Я не знаю

Гаразд. Що тоді відрізняє неякісний менеджмент від якісного на рівні держави?

Якісний менеджмент – це мають бути особистості з якимись моральними якостями, в першу чергу, а по-друге – ефективні. От коли ми маємо неефективний і морально неякісний менеджмент, а люди, не маючі професійних і моральних якостей, дориваються до влади, вони користуються інструментарієм таким примітивним, як ми бачимо... Якщо чиновнику не цікаво, як зробити для кварталу, міста, країни щось гарне, то в нього, безумовно, працює «клепка», як набити свої кишені. Це називається «охлократичне суспільство», коли люди низької якості і низького IQ керують державою, а люди з високим IQ – ізгої суспільства, і тоді вони знаходять в собі сили і виходять на Майдан

Тобто, Ви говорите про відсутність соціальних ліфтів?

Так, так. В принципі, «совок» так і був побудований

І якщо говорити про всі ці протести: в сукупності які зміни вони привносять у суспільство?

Якщо робити паралель між суспільством і людиною: людина, яка не культивує здоровий спосіб життя, не займається здоров'ям, не займається собою, вона іноді хворіє. Хвороба накопичується, і потім відбувається активна фаза хвороби – це і є революція. Тоді приходять мікроби і чистять організм, і після хвороби ми завжди відчуваємо приплив бадьорості, натхнення і йдемо далі... Але ця хвороба людину все одно гальмує, а може навіть і вбити. От так само й суспільство: якщо суспільство нездорове, то воно має фази оцієї хвороби. Якщо суспільство здорове, то ми не потребуємо революцій.

А як революції позначилися на культурному полі?

Мабуть, в кожному з таких періодів ми потребуємо таких рухів суспільних, тому що відбувається якийсь творчий імпульс...

Ви бачите зараз реалізацію цього імпульсу?

Так, так: нові імена, нові артисти, новий рух, нове мислення, нова музика.

Як Ви гадаєте, квоти до цього мають стосунок?

Ну, в українському суспільстві давно була така потреба, і якби був ефективний менеджмент. то, як у відомому фільмі, треба було це зробити «без шуму і пілі». А так: зробилася звукова хвиля, яка може й не мати ніякої дії взагалі. Як завжди у Шустера: з проблеми робиться клоунада, і клоунадою вона вже і лишається. Це може і буде мати якийсь ефект, але, в принципі, це треба було робити без «цирку», а ефективно, спокійно. Стільки було обговорень, а коли ми дізнаємось про цифри, виявляється, що вони дуже смішні: через півроку тільки введення 10%-ї квоти, тому що на сьогоднішній день ми маємо тільки 2 чи 3 % української музики... Через рік – 20%... Тобто, це ми беремо собаку, столовий ніж, і починаємо пиляти їй хвоста. Приходять обурені люди, «чого ви мучаєте собаку», і т.п.

А після подій 2004-го року Ви відчували, що в культурному полі відбувається якесь оживлення, натхнення?

Щось, було. Але чому ми говоримо про квоти? Тому що ми дуже залежимо від того, що летіє з ефірів. Якщо української мови немає в ефірах (а з кожною революцією «крантік» все закручувався і закручувався), то не існує української держави. Українська держава – це суспільство, яке формує і контролює інформаційний простір: якщо інформаційний простір контролюється іншою державою, то це означає, що наша держава під великим знаком питання. І може, у нас були енергія і натхнення, але якщо ти пишеш пісні «в стіл», то твоє натхнення швидко закінчується

Чи Ви бачите, щоби після революції 2013-2014 рр. держава якось зміцнилася у цьому інформаційному полі?

Ні, ні.

Добре. дякую вам дуже за інтерв'ю.

Спасибі, я дуже втомився.

Перепрошую. Але я намагалася зробити так, щоби Ви висловилися від себе. Чи вдалося мені цього досягти?

Так, так.

Добре, спасибі